

ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

УДК 327.8(100):327.7:327.39

<https://doi.org/10.46869/2707-6776-2021-14-1>

Фесенко М.В.

<https://orcid.org/0000-0003-3728-1427>

КОНТРФАЗА КОНСОЛІДАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ПОРЯДКУ

У статті досліджується проблеми та перспективи консолідації міжнародного порядку. Обґрунтовано тезу про те, що глобальна системна криза є контрфазою або кризою консолідації міжнародного порядку, яку необхідно подолати спільними зусиллями учасників міжнародних відносин заради збереження стабільності міжнародної системи та запобігання її руйнуванню. Сталий розвиток сучасної міжнародної системи залежить від консолідації учасників міжнародного порядку та поглиблені конструктивного співробітництва між його учасниками.

Взаємопов'язаність численних криз зумовлює інтенсифікацію глобальної системної кризи. Її наявність є закономірним підсумком глобального розвитку системи міжнародних відносин. Серед основних елементів глобальної системної кризи виокремлюється, фінансово-економічна, екологічна, демографічна, криза глобального управління, криза безпеки, енергоносіїв, глобальна кліматична криза. Нездатність учасників міжнародної системи регулювати глобальні кризові явища засвідчує наявність кризи глобального управління. Всі ці кризи як найважливіші елементи глобальної системної кризи формують її структуру, відбивають сутність і роблять її цілісною.

Сукупність взаємообумовлених криз ускладнює подолання глобальної системної кризи та посилює її. Тому криза глобального управління виявляється водночас і причиною, і наслідком глобальної системної кризи, що своєю чергою свідчить про турбулентний стан міжнародної системи, за якого неможливо чітко визначити її подальший розвиток.

Доведено, що неспроможність учасників міжнародної системи консолідуватися відповідно до масштабів глобальних політичних трансформацій є однією з причин виникнення та поглиблення глобальної системної кризи. Наявність комплексу глобальних кризових явищ і відсутність ефективних інституціональних механізмів їх подолання у синергетичній єдності підсилюють дію одна одної, що поглиблює глобальну системну кризу. Її подолання залежить від ступеню консолідації міжнародного порядку, що має на меті вдосконалення механізмів глобального управління міжнародною системою. Основою консолідованого міжнародного порядку може стати реформована ООН з розширеними повноваженнями або інша глобальна міжнародна організація. Глобальна системна криза вимагає пошуку засобів і чинників, що сприятимуть стабілізації соціально-економічних і політичних відносин та переосмислення форм і механізмів ефективного глобального управління.

Ключові слова: консолідація, фази консолідації міжнародного порядку, глобальна системна криза, міжнародний порядок, світовий порядок, трансформація, міжнародна система.

Нині міжнародні відносини переживають чергову фазу трансформацій, ініційовану глобальною економічною кризою, яка є частиною глобальної системної кризи. Криза глобального управління в цьому сенсі є водночас і причиною і наслідком глобальної системної кризи. Причиною тому, що міжнародні інститути не спроможні управляти світовими процесами достатньо

ефективно для забезпечення мінімізації кризових явищ, а наслідком тому, що всі елементи глобальної системної кризи взаємопов'язані та підсилюють дію один одного, що ускладнює процес консолідації міжнародного порядку та ефективного глобального управління.

Події останніх десятиліть свідчать про те, що міжнародна система входить у турбулентний стан. Наявність взаємопов'язаних численних криз сприяє подальшій невизначеності в її розвитку. Нині спостерігаємо елементи кризи глобального управління, фінансово-економічної, екологічної, демографічної, кризи безпеки та енергоносіїв, що дає підстави говорити про одну глобальну системну кризу, яка загрожує сталому розвитку всього людства. Прискоренню глобальної системної кризи протягом останніх десятиліть сприяли в першу чергу такі чинники, як розпад біполярної міжнародної системи, інтенсифікація глобалізаційних процесів і відсутність консолідації міжнародного порядку для подолання глобальних викликів сучасності. У цьому зв'язку очевидно, що керованості кризового розвитку можна буде досягти за умови набуття міжнародною системою нового балансу, відповідного характеру глобальних трансформацій. З цього погляду, зміни в суспільному розвитку зробили вирішення проблеми міжнародно-політичної консолідації умовою регулювання загальнолюдських відносин і політичною необхідністю заради сталого розвитку усього людства.

Зазначене свідчить про нагальну потребу у комплексному дослідженні складових глобальної системної кризи та пошуку механізмів її подолання за рахунок консолідації міжнародного порядку, у виробленні оптимальних управлінських стратегій, здатних забезпечити консолідацію соціально-політичної системи сучасності, у з'ясуванні основних чинників модернізації інституту держави-нації в умовах глобалізації, у вдосконаленні керованості глобальною системою міжнародних відносин.

Авторська наукова гіпотеза у цьому контексті полягає у тому, що глобальна системна криза є контрфозою або кризою консолідації міжнародного порядку яку необхідно подолати спільними зусиллями заради збереження стабільності міжнародної системи і запобігання її руйнування. Для більш ґрунтовного розуміння фаз і контрфаз консолідації в контексті глобальної системної кризи розглянемо теоретично-методологічні підвалини даного процесу.

Еволюція консолідації міжнародного порядку

Усвідомлення глобальних загроз потребує консолідації міжнародного порядку. Консолідація є важливою умовою сталого розвитку людства, покликана забезпечити рівноправну та справедливу реалізацію основних потреб учасників міжнародної системи. Моральною та правовою основою консолідації міжнародного порядку є загальнопланетарні інтереси, такі, як мир, безпека та сталий розвиток, а також наявність глобальних проблем і криз, запобігти та вирішити наслідки яких учасники міжнародних відносин не в змозі самотійно, без цілеспрямованих об'єднаних зусиль усього світового співтовариства.

Міжнародно-політична консолідація є об'єктивним процесом, який відбувається на тлі повільної консолідації учасників міжнародної системи, що пріоритетними визначають вирішення локальних, а не планетарних проблем.

Система сучасних глобальних викликів і загроз є мало прогнозованою, а сучасний міжнародний порядок формується за наявності різноспрямованих глобальних тенденцій: інтеграції та фрагментації, глобалізації та регіоналізації, тобто закономірних об'єктивних суперечностей на шляху до консолідації міжнародного порядку, яка має на меті реалізувати ідею організованості та впорядкованості зовнішньополітичних інтеракцій між учасниками міжнародної системи. Вирішити комплекс політичних, соціально-економічних, демографічних, екологічних, продовольчих і ресурсних проблем світового співтовариства допоможе підвищення рівня гуманності, загальні міжнародні цінності, правила та норми. Тому особливо важливим є завдання об'єднати зусилля провідних учасників міжнародної системи з метою забезпечити функціонування стабільної та сталої міжнародної системи та консолідації міжнародного порядку. Консолідація міжнародного порядку на основі гуманістичних принципів є необхідною умовою стабільного розвитку міжнародної системи та подолання глобальної системної кризи.

З-поміж основних чинників консолідації міжнародного порядку виділяється усвідомлення неможливості перемоги в ядерній війні, зростання рівня гуманізму і культури в світі, зростання кількості демократичних держав, переосмислення національних інтересів із позицій інтересів загальнопланетарних, зростання ролі міжнародного права, забезпечення безпеки держав винятково політичними засобами та відмова від застосування сили, створення системи всеосяжної міжнародної безпеки, відмова від ідеологізації міждержавних відносин і готовність до діалогу та компромісів.

Авторська наукова концепція полягає в тому, що неспроможність учасників міжнародної системи консолідуватися відповідно до масштабів глобальних політичних трансформацій є однією з причин виникнення та поглиблення глобальної системної кризи. Наявність комплексу глобальних кризових явищ і відсутність ефективних інституціональних механізмів їх подолання у синергетичній єдності підсилюють дію одна одної, що поглиблює глобальну системну кризу. Її подолання залежить від ступеню консолідації міжнародного порядку, що має на меті вдосконалення механізмів глобального управління міжнародною системою. Основою консолідованого міжнародного порядку може стати реформована ООН з розширеними повноваженнями або інша універсальна міжнародна організація. Глобальна системна криза вимагає пошуку засобів і чинників, що сприятимуть стабілізації соціально-економічних і політичних відносин учасників міжнародно-політичної взаємодії та переосмислення форм і механізмів ефективного глобального управління.

Автор розуміє під науковою категорією «консолідація»: об'єднання зусиль учасників міжнародної системи, спрямованих на подолання наявних та

запобігання потенційних кризових явищ на глобальному рівні управління міжнародною системою з метою її подальшого стабільного розвитку. Важливим елементом консолідації є згода і консенсус, що базуються на довірі учасників міжнародної системи та їх прагненні стабільного світового розвитку.

Нині в політології найчастіше термін «консолідація» вживається разом із «демократизацією» – консолідація демократії. Вона може бути визначена як складний і багатоплановий процес зміцнення інститутів демократії, розвитку та закріплення демократичних цінностей, поведінкових норм і установок у свідомості індивідів і соціальних груп, що знаменує завершення транзиту та затвердження стабільної демократичної політичної системи. Консолідація поділяється на два етапи: негативну консолідацію, тобто стримування, зниження, якщо не усунення демократії, і позитивну консолідацію – впровадження і закріплення демократичних цінностей і установок у свідомості та поведінці мас і еліт [1, р. 20].

Процес консолідації демократії виступає найважливішим об'єктом дослідження політичної транзитології – особливого напрямку порівняльної політології, що вивчає перехідні процеси в різних країнах. Теорія консолідації демократії, передбачає вивчення факторів і механізмів закріплення позитивної динаміки демократичного розвитку [2, с. 3].

У науковій політологічній і соціологічній літературі вивчення феномену та процесу консолідації є відносно новим, і в сучасній зарубіжній і вітчизняній політології спостерігається зростаючий інтерес до цієї проблеми.

Теоретико-методологічні засади дослідження

Наукова категорія «консолідація» (від лат. *consolidatio* – зміцнювати, зрощувати, об'єднувати) використовується досить часто в різних контекстах. Авторська класифікація дозволила виокремити такі найбільш розроблені концепції, як: 1. Консолідації громадянського суспільства; 2. Національної консолідації; 3. Консолідації демократії; 4. Консолідації світового співтовариства. У межах останньої концепції автор виокремлює дві підконцепції консолідації. 4.1. Консолідація міжнародного порядку у вирішенні проблеми тероризму та нерозповсюдження зброї, матеріалів масового знищення. 4.2. Консолідація міжнародного порядку у забезпеченні сталого розвитку людства.

Враховуючи той факт, що молода наукова дисципліна консолідологія перебуває в процесі розробки, автор дослідження вважає за необхідне внести у класифікацію синоніми терміна «консолідація», які також відбивають прагнення світового співтовариства вирішити різноманітні глобальні проблеми. Отже, в межах четвертої класифікації пропонуємо розширити існуюче поняття глобальне партнерство країн «Групи семи» («G-7») проти розповсюдження зброї та матеріалів масового знищення» і використовувати його в межах консолідації світового співтовариства з метою вирішення нагальних проблем.

Визнаючи, що глобальна системна криза, природні і техногенні лиха залишаються одними з основних загроз стабільності міжнародній системі, впливають на зовнішню політику держав, завдають величезної шкоди державам і сталому розвитку міжнародної системи в цілому, додаємо до авторської класифікації концепцію міжнародного порядку, що має на меті забезпечити сталий розвиток людства в контексті за рахунок консолідації акторів міжнародної системи [3, с. 10-11].

Вивчення проблеми політичної та національної консолідації інтенсифікувалося в другій половині ХХ ст. Розглядаючи проблему консолідації, зокрема, демократичної консолідації, відомий американський політолог, професор Європейського університету у Флоренції Філіп Шмітер ввів поняття «консолідологія», вважаючи, що вона може стати новим самостійним напрямом у політичній науці.

Ф. Шмітер виділив об'єкт і суб'єкт консолідології. Зокрема, об'єктом вивчення консолідології, на думку вченого, є різні види консолідації: національна, соціальна, політична, етнічна, громадська. Суб'єктами консолідології є особи, групи інтересів, політичні партії та громадські організації, політичні, національні та суспільні інститути. Предметом консолідології може бути вивчення стабілізації політичних систем. В цьому контексті Ф. Шмітер зазначає, що в майбутньому консолідологія може стати повноцінною теоретичною дисципліною з практичними аспектами у сфері політики, яка розглядає комплекс проблем, що пов'язані з демократизацією, пошуком шляхів динамічної стабілізації політичних систем, що дозволить гарантувати їх стабільність та сталий розвиток. Однак, навколо проблеми консолідології продовжують вестися дискусії, тому що нині дослідження переважно проводяться в контексті переходу до демократії [4].

Можемо вже констатувати, що, незважаючи на недостатню розробленість консолідології, її все ж можна вважати однією з провідних галузей порівняльної політології, що вивчає поряд з політичними трансформаціями, становлення владних режимів і політичних інститутів у різних регіонах світу.

Серед основних монографій та статей безпосередньо з консолідології виділимо роботи Ф. Шмітера, Т. Карла, Г. О'Донела, С. Гантінгтона, С. Фіша. Водночас слід зазначити, що навколо правомірності, також як і значущості консолідології, як загальноновизнаної частини в межах науки про міжнародні відносини ведуться дебати. Чимало дослідників вважають науковий напрямок в межах консолідології достатньо вузьким, бо здебільшого феномен консолідації розглядається в межах переходу до демократії.

Необхідно зазначити, що об'єктом вивчення консолідології є власне консолідація в незалежності від політичного режиму. До суб'єктів, учасників міжнародних відносин, що вивчаються консолідологією, належать особистості в складі суспільства, групи інтересів, організації, інститути. До предмета

консолідології може бути віднесено стосунки між основними акторами політичного процесу – державою і суспільством.

У сучасній політології консолідологія ще не здобула достатнього поширення, тож вивчаються, в основному, механізми консолідації демократії, а сам по собі феномен консолідації залишається осторонь. Утім існує нагальна потреба в пошуку критеріїв й особливостей консолідації.

У цьому зв'язку розглянемо одну з найбільш розроблених концепцій у межах нашого дослідження – консолідацію демократії. Спочатку коротко охарактеризуємо еволюцію виникнення цього феномену у досліджуваному нами контексті. Передусім необхідно зазначити, що виникнення терміна «консолідація демократії» пов'язане з теорією демократичних переходів або транзитів.

Отже, класична теорія демократичних переходів (транзитів) припускає, що «транзит», який визначався Г. О'Донелом і Ф. Шмітером як «інтервал між одним політичним режимом та іншим» [5, р. 6], розпадається на три основні стадії: лібералізацію, демократизацію та консолідацію. Лібералізація означає ерозію політико-ідеологічних несучих конструкцій авторитарного режиму. Нерідко вона здійснюється в умовах кризи легітимності влади, викликаній економічними проблемами. Демократизація ж є стадією, що слідує за лібералізацією, до того ж остання створює для неї основу. Основна відмінність лібералізації від демократизації полягає в тому, що лібералізація передбачає скорочення репресій і розширення свобод у межах чинного авторитарного режиму, тоді як демократизація передбачає зміну режимів. Однак навіть настання стадії демократизації, коли відбувається інституціоналізація демократичного режиму, не гарантує створення міцних основ стабільної демократії [5, р. 6-7].

Критичного значення в цьому сенсі набуває теоретично фінальна стадія – консолідація демократії. Вона може бути визначена як складний і багатоплановий процес зміцнення інститутів демократії, розвитку та поширення демократичних цінностей, поведінкових норм і установок у свідомості індивідів і соціальних груп, що знаменує завершення транзиту та затвердження стабільної демократичної політичної системи. До того ж консолідація розпадається на два етапи: негативну консолідацію, тобто стримування, зниження, якщо не усунення будь-яких серйозних викликів демократії, і позитивну консолідацію – впровадження та закріплення демократичних цінностей та установок у свідомості та поведінці мас і еліт [5, р. 20].

Отже, жорстка фіксація стадіального характеру перехідних процесів – одна з особливостей першого етапу еволюції знань у транзитології.

Другий етап еволюції теорії переходів (транзитів) припав на кінець 1980-х – другу половину 1990-х рр. Він пов'язаний з осмисленням краху комуністичних режимів у СРСР і країнах ЦСЄ крізь призму транзитологічної парадигми.

Демократичні транзити в країнах Центральної та Східної Європи виявилися основним компонентом «третьої хвилі демократизації» (за С. Гантінгтоном). Стрімкість руйнування автократичних структур, практична синхронність демократичних транзитів у зазначених країнах викликали широкий науковий інтерес і дискусії. У цей період політична транзитологія була поставлена перед дилемою: або йти шляхом імплікації теоретичних моделей, сконструйованих на основі досвіду південноєвропейських і латиноамериканських переходів, до аналізу транзитів у країнах «реального соціалізму» і СРСР, або «порівнювати посткомуністичні країни між собою, конструюючи відповідний *ad hoc* методологічний інструментарій» [5, р. 22-23].

Саме ця дилема спричинила відому дискусію на сторінках щоквартального альманаху *Slavic Review* у середині 1990-х рр., в результаті якої перемогла позиція прихильників універсалізації теоретичних моделей. Результатом дискусій стала поява ґрунтовних колективних монографій, в яких із використанням єдиної концептуальної схеми досліджувалися причини, основні чинники та особливості демократичних транзитів як у Латинській Америці та Південній Європі, так і в країнах комуністичного світу.

Загалом, другий етап позначився виходом класичних робіт із теорії та практики демократичних транзитів: «Третя хвиля» С. Гантінгтона, «Переходи до демократії» А. Пшеворського, «Проблеми демократичного переходу і консолідація» Х. Лінца, А. Степана та ін. Поява фундаментальної монографії Л. Даймонда «Розвиток демократії: на шляху до консолідації» стала свідченням зростання інтересу до вивчення консолідації демократії [6].

Нині однією зі складових глобальної системної кризи є криза неоліберальної моделі демократії, що зіштовхується з перепонами на шляху її подальшого поширення в світі. Це виявляється у несприйнятті неоліберальних цінностей, норм і правил, що поширюються США у якості переможця у біполярному протистоянні. Політика «нав'язування» демократії в світі призводить до виникнення низки квазідемократичних режимів, де демократичні вибори слугують лише прикриттям недемократичних дій влади щодо власного народу. Вважається, що процеси глобалізації та інформатизації не завжди сприяють розвитку демократичних інститутів і процесів у консолідації демократії, особливо в державах з незавершеним демократичним транзитом, натомість вони викликають різноманітні кризові явища, що можуть сприяти делегітимізації та авторитаризації «молодих» демократій. Окрім того, демократизаційна політика США суперечить принципам суверенітету національних держав [7].

Представники ліберальної та неоліберальної парадигми науки про міжнародні відносини серед яких виокремлюються такі американські дослідники, як Дж. Айкенбері, Ф. Бергстен, М. Дойл, М. Еліот, С. Гантінгтон, Ф. Фукуяма, Дж. Най, Ч. Купчан, Ч. Мейс, Д. Рієф, Р. Хаас є теоретиками

поширення демократії та неоліберальних цінностей в світі, що сприятиме збереженню лідерських позицій США в міжнародній системі.

Інші дослідники феномену демократії, її хвиль і моделей вводять у науковий обіг таке поняття, як «консолідація демократії». За короткий час воно набуло значення категоріального терміна в порівняльній політології. Проблематика демократичної консолідації була виділена західними ученими у 80-х рр. ХХ ст. і здобула світову популярність як модель демократичного транзиту у зв'язку з виникненням «третьої хвилі демократизації». Перш за все, це роботи Л. Даймонда, А. Валенцуела, Г. О'Донела, Р. Рігса, Ф. Шмітера. Проте в них консолідація демократії розглядалася лише як третя стадія процесу демократизації та не виступає ще предметом всебічного аналізу.

Питання політичного управління процесами консолідації демократії, ролі політичної еліти в демократизації розглядалися в роботах Ч. Ліндблома, Г. Саймона, Р. Гантера, Д. Хіглі. Спроба розгляду консолідованої демократії як особливого політичного режиму, що виникає за певних умов, належить таким авторам, як Х. Лінц та А. Степан.

Ф. Шмітер визначає консолідацію демократії як процес, за якого «епізодичні угоди, половинчасті норми і випадкові рішення трансформуються у відносини співробітництва і конкуренції, міцно засвоєні, постійно діючі та добровільно прийняті тими особами та колективами, які беруть участь в демократичному управлінні» [4].

Не менш відомий дослідник феномену демократії Л. Даймонд переконаний в існуванні тісного зв'язку між поглибленням демократії та її консолідацією. Він зокрема зазначає у своїй праці «Чи закінчилася третя хвиля?», що «демократична консолідація заохочується безліччю змін в інститутах, політиці та поведінці. Багато з них безпосередньо поліпшують управління через посилення компетенції держави; лібералізацію й раціоналізацію економічних структур; соціальну безпеку і політичний порядок разом із забезпеченням основних свобод; вдосконалення горизонтальної підзвітності і панування права; контроль над корупцією. Інші зміни покращують репрезентативні функції демократичного правління за допомогою розвитку політичних партій та їх зв'язків з соціальними групами, за допомогою зниження фрагментації партійної системи, збільшення власної компетенції та громадської підзвітності законодавчих органів і місцевої влади, зміцнення громадянського суспільства». За умов консолідації демократичного режиму відбувається інституціоналізація певних невизначених сфер політичного життя. Одночасно громадяни країни, що демократизується отримують впевненість, що боротьба за державні посади буде передбачуваною, справедливою і чесною [4, с. 32-33].

Наукова розробка проблеми консолідації демократії була ґрунтовно розглянута у дослідженні Х. Лінца і А. Стефана. Автори, об'єднуючи всі підходи, дійшли висновку, що демократична консолідація пов'язана з проведенням глибоких перетворень на поведінковому, ціннісному і

конституційному рівнях. В. Меркель додає до описаної схеми і рівень політичної репрезентації, тобто наявність інтегрованої партійної системи та системи взаємодіючих інтересів різних груп, водночас робить акцент на зовнішніх факторах (міжнародне середовище, міжнародні економічні відносини, регіональна інтеграція).

Демократична консолідація є складним поняттям, і його зміст не зводиться лише до політичних аспектів демократизації, а включає в себе такі параметри демократичного розвитку, як проведення індустріалізації, наявність загальної середньої освіти, розвинені міжнародні зв'язки держави, мирний, консенсусний перехід від авторитарного режиму до демократичного [3, с. 319].

Л. Даймонд дає таке визначення консолідації демократії: «сукупність соціально-економічних, політичних та інших процесів, що ведуть до встановлення в країні консолідованої демократії, тобто таких політичних умов, в яких демократичні принципи визнаються основними в сфері політики, і демократичні зміни є незворотними» [6, р. 34].

З іншого погляду, консолідація демократії – незворотність сталих демократичних політичних структур, коли визначеність процедур веде до значного обмеження «невизначеності результатів», тобто коли недемократичні результати практично виключені [8, с. 8].

Водночас американські політологи Х. Лінц і А. Степан визначають консолідацію демократії як політичний режим, за якого дотримуються такі умови: 1) не існує впливових акторів, що розпоряджаються значними ресурсами інших акторів, представлених етнічними, соціальними, економічними, політичними та іншими групами, які домагаються своїх цілей шляхом створення недемократичного режиму, застосування насильства або відділення від держави; 2) стійка більшість громадян переконана, що демократичні процедури й інститути – найоптимальніші засоби організації політичного життя їх суспільства; відповідно, частка тих, хто виступає проти демократичного порядку, невелика і не впливова; ці антисистемні сили маргінальні і не мають суттєвої підтримки населення; 3) державні та недержавні гравці згодні дозволяти будь-які конфлікти, що виникають на підставі закону або в межах сформованих демократичних політичних інститутів та відповідно до встановлених процедур [9].

Отже, консолідація демократії постає як один з автономних етапів зміцнення демократичного режиму. Для опису і пояснення різних форм зміцнення демократії в науковому дискурсі виникли нові концепти (транзит, трансформація, інституціоналізація, поглиблення, якість, консолідація), які досі залишаються предметом суперечок дослідників. Консолідація демократії постає не тільки як багатопланове явище демократії, але і як багатозначне наукове поняття, зміст якого розширювався, піддавався незначним і кардинальним змінам протягом усього ХХ ст. [3, с. 322].

Незважаючи на різноманітні інтерпретації в політологічній літературі поняття «консолідація демократії», остання передбачає процеси інституціоналізації (зміцнення демократичних інститутів, практичну реалізацію інституціоналізованих норм і правил) і легітимації демократії (набуття режимом ціннісного значення на рівні політичної свідомості та політичної культури) [3, с. 320].

В межах четвертої групи – консолідації світового співтовариства автором запропоновано виокремити дві підгрупи концепцій: консолідація міжнародного порядку у вирішенні проблеми тероризму та нерозповсюдження зброї, матеріалів масового знищення та консолідація міжнародного порядку у забезпеченні сталого розвитку людства.

Сучасна міжнародна система характеризується загостренням глобальних проблем, які значною мірою були викликані стрімким науково-технологічним прогресом, що вивів людство на сучасний етап соціально-економічного розвитку і зумовив появу глобальних проблем, для вирішення яких необхідна координація всебічних зусиль учасників міжнародної системи.

Глобальні проблеми є сукупністю проблем людства, від вирішення яких залежить соціальний прогрес і збереження цивілізації. Саме тому на порядку денному постала проблема розробки певної моделі соціально-економічного розвитку, яка могла б забезпечити стабільність міжнародної системи, з урахуванням різномасштабності суперечностей, характерних для сучасного світу. Для управління такого роду моделлю потрібні нові політичні важелі, інститути та механізми, формування яких не відкидає накопичений досвід і чинні міжнародні організації.

У 1968 р. починається діяльність Римського клубу. Документи та дослідження, здійснювані на його замовлення, стали потужним стимулом розвитку глобалістики. Так, у 1970 р. Дж. Форестер розробляє модель «Світ-1» та інші динамічні моделі. Цей проект, а також проекти «Світ-2», «Світ-3», доповіді Д. Медоуза, Дж. Рандерса і У. Біренса «Межі зростання», М. Месаровича та Е. Пестеля «Людство на роздоріжжі», групи Я. Тінберген «Перебудова міжнародного порядку» та інші заклали основи глобалістики даного періоду.

Іншим важливим чинником, що вплинув на становлення глобалістики як науки, стало усвідомлення необхідності екологічного мислення для виживання всього людства. У 1972 р. під егідою ООН пройшла перша міжнародна конференція з проблем навколишнього середовища під гаслом «Мислити глобально, діяти локально», матеріали якої зробили цінний внесок у розвиток глобальних досліджень. У 1987 р. публікується доповідь Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку «Наше спільне майбутнє», яка поклала початок формуванню концепції сталого розвитку. Пізніше на цій базі була сформульована та схвалена на конференції ООН з навколишнього середовища і

розвитку в Ріо-де-Жанейро (Kortûg 1992) (1992 р.) загальносвітова (глобальна) стратегія розвитку цивілізації.

На разі, варто виділити вчених, які намагалися осмислити сутність, наслідки і динаміку таких глобальних проблем сучасності, як екологічна, демографічна, енергетична, світополітична тощо. У першу чергу необхідно назвати імена представників Римського клубу, чії роботи істотно вплинули на сприйняття і трактування загальнопланетарних проблем: А. Кінг, Б. Шнайдер, Е. Ласло, Й. Рандерс, Д. Медоуз, М. Месарович, Е. Пестель, А. Печеї, Я. Тінберген, Дж. Форестер, Б. Шнайдер, Е. Янг та ін. Відтак, політика сталого розвитку стає проявом нових тенденцій розвитку світового співтовариства в умовах глобальних політичних трансформацій та повинна бути спрямована на запобігання та вирішення глобальних проблем сучасності, а також на розвиток і вдосконалення процесів глобального світу.

Саме представники Римського клубу першими привернули увагу світової громадськості до глобальних проблем. Вони вперше поставили питання про необхідність визнання пріоритету загальнопланетарних цінностей, якщо людство хоче впоратися з новими викликами, що не мають прецеденту в минулому.

Одним із прикладів консолідації світової спільноти стала ініціатива «Глобального партнерства». Поштовхом для його створення стали теракти 11 вересня 2001 р. у США. «Глобальне партнерство» (ГП) – це скорочена назва від «Глобальне Партнерство країн «Групи семи» проти розповсюдження зброї та матеріалів масового знищення». Іншими словами, ГП – це ініціатива семи провідних країн світу, спрямована на унеможливлення придбання або розробки ядерної, хімічної, радіологічної або біологічної зброї, ракет, відповідних матеріалів, обладнання та технологій терористами або особами, які їх приховують. ГП було створено в червні 2002 р. на саміті «Групи восьми» («G-8») в м. Кананаскіс, Канада. Учасники саміту оголосили про виділення 20 млрд. доларів протягом 10 років для досягнення мети партнерства. Лідери «вісімки» погодилися з тим, що «Глобальне партнерство» передусім повинно вирішувати три завдання: знищення хімічної зброї, утилізації списаних ядерних підводних човнів, а також розщеплюваних матеріалів.

«Глобальне партнерство» є прикладом ефективного вирішення глобальних проблем, і кількість учасників у ньому може зрости. У подальшому, на саміті «Групи восьми» в м. Довілі (Франція, травень 2011 р.) було прийнято рішення про продовження мандата ГП після 2012 р., розширення його географії та сфери впливу. Основними напрямками взаємодії визначені такі: ядерна, радіологічна та біологічна безпека, працевлаштування вчених, які задіяні у чутливих галузях, сприяння у виконанні третіми державами резолюції РБ ООН № 1540.

У період головування США у «Вісімці» у 2012 р. при Робочій групі з «Глобального партнерства» (РГГП) були засновані чотири неформальні підгрупи з біологічної, хімічної безпеки, а також з питань розширення географії

Партнерства та створення мережі центрів «найкращих практик» за профілем нерозповсюдження зброї масового знищення. Згодом, у 2013 р. прийнято рішення про початок роботи окремої підгрупи з ядерної та радіологічної зброї.

Тема нерозповсюдження ядерної зброї та зброї масового ураження безпосередньо пов'язана з проблемою тероризму. Сучасний тероризм використовує досягнення глобалізації та техногенної цивілізації. Як наслідок, терористичні акти стають все витонченішими, зростає вплив тероризму. Він відрізняється значним зростанням фінансових, матеріальних, інформаційних ресурсів, удосконаленням інфраструктури, мілітаризованістю і можливістю проникнення в органи влади. Антитерористична стратегія неефективна без зменшення ресурсів впливу екстремістів. Для успіху в протистоянні тероризму потрібні спільні зусилля всього світового співтовариства, консолідація його дій на глобальному, регіональному та національному рівнях [10].

Нині тероризм з локального явища перетворився на глобальне, що вимагає переосмислення тих цінностей, які були покладені в основу цивілізації, а також багатьох проблем, що стосуються філософського вчення про людину, суспільного прогресу, методології його дослідження, майбутнього людства. Проблема тероризму є відносно самостійною, виступає як частина єдиної системи глобальних проблем, бо відчутно впливає на світовий історичний процес. Вона вимагає для свого дослідження і вирішення мульти- і міждисциплінарного синтезу природного, громадського, і науково-технічного знання і чітко налагодженого міжнародного співробітництва у розробці та здійсненні комплексних цільових програм. Інакше кажучи, тероризм належить до тих життєво важливих проблем, що мають загальносвітовий характер і від вирішення яких залежить подальше існування та розвиток людства [11].

Поширення тероризму загрожує людству серйозним регресом в умовах життя, а через нарощування технічної потужності загрожує знищенню світової цивілізації. Відтак, проблема тероризму є нагальною і її вирішення вимагає спільних зусиль всього світового співтовариства – його консолідації, що ґрунтуватиметься на новій філософії глобального розвитку та виробленні нової системи цінностей.

Нові тенденції світового розвитку багато в чому визначені сучасними процесами глобалізації. Глобальні процеси проникли в усі сфери політичного та соціально-економічного життя суспільства, охопили різні континенти і регіони світу. Держави і суспільства стають взаємозалежними. Нові глобальні засоби і системи зв'язку визначають потужність та інтенсивність потоків інформації в глобальному світі, але при цьому знижують значимість державних кордонів і традиційних засобів захисту країн від тероризму.

Фази консолідації міжнародного порядку

Американський дослідник Ч. Тілі виділив фази консолідації Вестфальської системи міжнародних відносин і міжнародного порядку. На переконання вченого, консолідація міжнародного порядку відбувається завдяки поширенню і

визнанню, певною мірою, учасниками міжнародної системи, чітких принципів політичної організації, які виступають інтегратором визначеного покоління політичної організації. Водночас найчастіше виникають альтернативні набори принципів, суперечливе зіткнення яких дозволяє утворити конфліктні міжнародні системи. Зміна або трансформація міжнародних систем часто-густо супроводжується «контрфазою консолідації» або «кризою консолідації міжнародного порядку». Після цього відбувається утворення нової коаліції держав, що зі свого боку веде до формування наступного покоління міжнародних систем. Вчений вважає, що з 1648 р., міжнародні системи є факторами формування і еволюції інституту національних держав. Після тридцятирічної війни система суверенних держав-націй з межами, визначеними міжнародними договорами поширюється і до другої половини ХХ ст. з періодом деколонізації охоплює весь світ. Ч. Тілі виділяє три великі епохи – Ранній Модерн (з середини XV до межі XVIII і XIX століть), Середній Модерн (приблизно XIX століття) і Зрілий Модерн (з Першої світової війни до нашого часу). В межах цих епох виділяються фази консолідації міжнародного політичного порядку і контрфази його криз [12, р. 45-48].

З 1648 р. виникають контури європейського політичного порядку, який заснований на складній системі договорів. Принцип фактичних визнань, що панував відтоді почав доповнюватися «формальними визнаннями». Тим самим критерій визнання був покладений в основу європейського політичного порядку. Одночасно цей критерій став відправним моментом побудови суверенної влади «всередині територіальних станів». Принцип визнання поступово закріплюється в дипломатичній практиці і в міжнародному праві. Поворотним моментом можна вважати Віденський конгрес 1815 р. і, ширше, «післянаполеонівську реконструкцію». Вони характеризувалися гострим конфліктом між принципами легітимізму і самовизначенням, з якими асоціюється формальне і фактичне визнання. Міжнародна система, оформлена на Віденському конгресі 1815 р., досить успішно функціонувала протягом цілого століття. Завдяки цій системі вдалося більш-менш узгодити на принципах «європейського концерту» політики розвитку як європейських держав, так і суб'єктів, що «деколонізувалися» за межами Європи або на її далекій периферії. Замість колишньої «підгонки» суверенітету за допомогою різного роду «воєн за чийсь спадок» Священний союз ввів практику втручання з метою консолідації суверенітету [12, р. 45-48].

Ідеї Ч. Тілі набули подальшого розвитку у наукових розвідках російського дослідника М. Ільїна, який зробив внесок у розуміння фаз консолідації міжнародного порядку і контрфаз, кризи консолідації міжнародного порядку. Як слушно зазначає автор, «конфігурація міжнародних систем, у поєднанні зі структурно-функціональною диференціацією усередині них, геополітичними умовами окремих країн і регіонів і іншими факторами інтеграції учасників міжнародних відносин в процесі міжнародної взаємодії, здатна істотно

вплинути на темпоральні характеристики окремих держав. У середині міжнародних систем або в їх окремих частинах можливі як синхронізація, так і десинхронізація, як зближення ритмів і темпоральних характеристик розвитку окремих країн, так і розбіжність цих параметрів, тобто наростання асинхронності розвитку», тобто контрфаз, кризи консолідації міжнародного порядку [13].

Доповнюючи ідеї Ч. Тіллі М. Ільїн акцентує увагу на тому, що провідною тенденцією періоду «Зрілого Модерна» в ХХ ст. була демократизація політичного порядку всередині як окремих держав, так і міжнародних відносин в цілому. Процес консолідації демократії сприяв консолідації міжнародного порядку. У міжнародному плані дана тенденція виражається в переході до все більш широких і всеосяжних міжнародних систем. Відповідно до цього змінюються і організації, що стоять за цими системами (Ліга Націй, ООН, НБСЄ, ОБСЄ). У внутрішньополітичному плані відповідна тенденція проявляється у формі чотирьох хвиль демократизації окремих країн. Показово, що і зовнішньополітичні, і внутрішньополітичні процеси синхронізовані. Фактично доводиться мати справу з чотирма окремими історичними періодами, які з більшою або меншою точністю можуть бути розміщені на хронологічній шкалі. Ці періоди можуть бути окреслені поєднанням фаз відносного політичного порядку, тобто консолідації міжнародного порядку і контрфаз кризи консолідації міжнародного порядку, пов'язаних з переходом до нового міжнародного порядку [13].

Перший період консолідації міжнародного порядку охоплює 1920-1945 рр, час від початку відновлення після Першої світової війни до кінця Другої світової війни. Він складається з фази відносно успішного функціонування Ліги Націй і першої хвилі демократизації (у 1920-ті рр. з відхиленнями для низки країн) і контрфази консолідації – краху системи колективної безпеки і посилення тоталітарних і авторитарних тенденцій (1930-ті рр. з відповідними відхиленнями), що завершилися катастрофою Другої світової війни (самий кінець 1930-х рр. і перша половина 1940-х рр.). Фази більше співпадають та відносяться до розвинутих країн світу тому, що на периферії відхилення по співвідношенню фаз, по їх кордонам, за темпами і інтенсивності проявів наявних тенденцій виявляються не однаково. У цей період основним механізмом визнання нових держав було їх включення в систему післявоєнних договорів, а потім і в Лігу Націй. Істотно, що проблемні з погляду переможців країни від Німеччини до СРСР отримували неповне або запізніле визнання. Деякі держави, наприклад, США, відмовилися від вступу чи вийшли з Ліги Націй, що свідчило про розрив між «фактичним і формальним визнанням» [12, р. 45-48].

Другий період консолідації міжнародного порядку умовно припадає на 1945-1975 рр. Він охоплює фазу консолідації системи ООН і другої хвилі демократизації з контрфазою кризи консолідації 1960-х рр., викликаной

деколонізацією, нагнітанням протиріч біполярної міжнародної системи і внутрішньополітичного розвитку цієї системи. Відбувається «поляризація визнання», яка перетворюється на засіб політичної боротьби. Тим самим підстави «фактичного визнання» і критерії «формального визнання» все більш суперечать один одному. З'являється велика кількість так званих квазідержав, формально визнаних, але таких, що володіють лише обмеженою державною спроможністю. Одночасно з'являється безліч невизнаних або напіввизнаних претендентів на створення держав [13].

Третій період консолідації умовно охоплює 1975-1989 рр. і формується фазою так званого Гельсінського процесу і третьої хвилі демократизації з короткою контрфазою кризи рубежу 1980-х і 1990-х рр. У міжнародних відносинах посилюється принцип суверенної рівності і послаблюється ієрархічний принцип великодержавництва. Це приводить до формування НБСЄ, трансформації інститутів ООН, виникнення Групи семи. Дві наддержави замінюються клубом великих держав, що демократизуються за виключенням СРСР [13].

Четвертий період консолідації міжнародного порядку бере початок з 1990-х рр. і триває до теперішнього часу. Він включає в себе фазу «спонтанного формування уніполярної системи» на чолі зі США і четвертої хвилі режимних трансформацій з контрфазою кризи американської гегемонії і режимів національної гегемонії в багатьох країнах світу. Міжнародна система характеризується формуванням однополярної структури і побудована на принципах гегемонії. Вона супроводжується кризою ООН, ОБСЄ та інших міжнародних структур, які акцентують увагу на принципах суверенної рівності держав. Даний період охоплюють глобальні, регіональні та національні політичні трансформації, викликані розпадом СРСР. На цей період припадає «четверта хвиля демократизації» [13].

Сучасні глобальні процеси є свідченням того, що міжнародна система має перехідний характер. Консолідація міжнародного порядку покликана обмежити анархічність міжнародної системи, і спрямована на впорядкування пріоритетних чинників консолідації в інтересах стабільного розвитку всієї системи міжнародних відносин. Консолідація також передбачає зміцнення міжнародного порядку шляхом створення відповідних механізмів впливу на учасників системи міжнародних відносин. Міжнародний порядок «тяжіє до самодостатності, утвореної автономною вертикальною і горизонтальною інтеграцією елементів і здатністю взаємодії з іншими системами і підсистемами. Тим самим завдання зміцнення зв'язків взаємодіючих елементів міжнародної системи передбачає формування механізмів підпорядкування частини цілому – єдиних принципів організації і централізації» [14, с. 82-83].

Висновки та узагальнення

Посилення глобальних проблем та глобальної системної кризи стає ознакою контрфази або кризи консолідації міжнародного порядку. Наявність кризи

неоліберальної моделі глобалізації, демократизації та численних кризових явищ посилюють наукову дискусію про початок контрфази консолідації міжнародного порядку. Прискоренню глобальної системної кризи протягом останніх десятиліть сприяли передусім розпад біполярної міжнародної системи, інтенсифікація глобалізаційних процесів і криза консолідації міжнародного порядку у подоланні глобальних викликів сучасності.

Подолання глобальної системної кризи можливе за умови набуття міжнародною системою нового балансу, відповідного характеру глобальних трансформацій. Тому глобальні політико-системні трансформації зробили проблему консолідації міжнародного порядку необхідною умовою сталого розвитку міжнародної системи. Управління окремими міжнародними процесами як державними, так і недержавними акторами спрямоване на запобігання їх потенційно негативним наслідкам для розвитку міжнародної системи. В умовах збільшення кількості та активності недержавних акторів міжнародної системи вирішення кризових явищ часто здійснюється не «вертикально», відповідно до ієрархії потенціалів держав, а «горизонтально»: за участю недержавних акторів. Транснаціональні мережі беруть участь у міжнародній взаємодії, що вказує на можливість консолідації різних суб'єктів міжнародної системи.

Ознакою контрфази консолідації міжнародного порядку стає також соціально-економічний розрив у розвитку держав «центру» і «периферії», що додатково загострює глобальні проблеми, такі, як тероризм, міграція, фінансово-економічні кризи, демографічний зріст, виснаження природних ресурсів, крах екологічних систем, пандемії тощо. Немоżliвість виходу периферійних країн на рівень розвитку розвинених внаслідок неефективного управління, корупції, бідності, хвороб, екологічних проблем, насильства, а також небажання високорозвинених держав ефективно сприяти їх розвитку ускладнює процес консолідації міжнародного порядку. У «країнах, що не відбулись» немає важливих елементів національного суверенітету: ефективного контролю над територією, здатності контролювати кордони та виключення зовнішніх акторів із внутрішніх конфігурацій влади. Залишається тільки міжнародний юридичний суверенітет, який у багатьох випадках слугує основним джерелом життєздатності, дозволяючи здійснювати урядові позики, отримувати міжнародну фінансову та гуманітарну допомогу.

Список використаних джерел та літератури

1. Pridham G. Dynamics of Democratization. – London and New York : Continuum, 2000. – 367 p.
2. Хинтба И.Р. Консолидация демократии: сущность, факторы, модели. [Текст] : автореф. дис... канд. полит. наук : 23.00.02 / Российский университет дружбы народов. – М., 2009. – 31 с.
3. Фесенко М.В. Консолидація суб'єктів світ-системи у розбудові нового міжнародного порядку. – К.: Центр вільної преси, 2015. – 527 с.
4. Шмиттер Ф. Размышления о гражданском обществе и консолидации демократии // Полис. – 1996. – № 5. – С. 16-27.

5. O'Donnell G., Schmitter P.C. Transition from Authoritarian Rule // Tentative Conclusions about Uncertain Democracies. – Baltimore; London: Johns Hopkins University Press, 1986. – 96 p.
6. Diamond L. Is the Third Wave Over // Journal of Democracy. – 1996. – Vol. 7. – № 3 – P. 20-37.
7. Шергін С.О., Фесенко М.В. Чинники консолідації міжнародних суб'єктів у формуванні нового світового порядку в умовах демократизації: теоретико-методологічний вимір // Україна Дипломатична. Науковий щорічник. Випуск десятий. – К.: Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв Київської міської Ради. – 2015. – Випуск 16. – С. 749-761.
8. Крестовська Н.М., Цвіркун О.Ф. Історія вчень про державу і право: учебное пособие. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. – 464 с.
9. Linz J., Stepan A. Toward Consolidated Democracies // Journal of Democracy. – 1996. – Vol. 7. – № 2. – P. 14-33.
10. Боташева А.К. Терроризм как фактор современных политических процессов: детерминация, проявления, стратегия противодействия: диссертация ... доктора политических наук : 23.00.02 / [Место защиты: Кубан. гос. ун-т]. – Ставрополь, 2009. – 485 с.
11. Малышева Е.Н. Феномен современного терроризма: социально-философский анализ: диссертация ... кандидата философских наук : 09.00.11 / [Место защиты: Сиб. федер. ун-т]. – Красноярск, 2011. – 167 с.
12. Tilly Ch. Western State Making and Theories of Political Transformation / Tilly Ch. (ed.) // The Formation of National States in Western Europe. – Princeton : Princeton University Press, 1975. – 638 p.
13. Ильин М. Признание государства в контексте эволюции мировой системы // Международные процессы. – Том 13, № 1 (40). – Январь-март 2015. – [Электроний ресурс] Режим доступа: <http://www.intertrends.ru/twenty-eight/03.htm#note6>
14. Раздина Е.В. Обусловленность процессами глобализации трансформации современного мирового порядка // Гуманітарний часопис. – 2011. – № 2. – С. 80-87.

References

1. Pridham, G. (2000). *Dynamics of Democratization*. London and New York: Continuum. [In English].
2. Hintba, I. (2009). *Konsolidaciya demokratii: sushchnost', faktory, modeli*. [Consolidation of democracy: nature, factors, models]: avtoref. dis... kand. polit. nauk : 23.00.02. Moskva: Rossijskij universitet druzhby narodov. [In Russian].
3. Fesenko, M. (2015). *Konsolidatsiia subiektiv svit-systemy u rozbudovi novoho mizhnarodnoho poriadku* [Consolidation of the subjects of the world system in the construction of a new international order]. Kyiv : Tsentrl vilnoi presy. [In Ukrainian].
4. Shmitter, F. (1996). Razmyshlenie o grazhdanskom obshestve i konsolidacii demokratii [Reflecting on civil society and consolidation of democracy]. *Polis*. 5. p. 87-96. [In Russian].
5. O'Donnell, G. & Schmitter, P. (1986). *Tentative Conclusions about Uncertain Democracies. Transitions from Authoritarian Rule*, Vol. 4: Tentative Conclusions about Uncertain Democracies. Baltimore ; London : Johns Hopkins University Press. [In English].
6. Diamond, L. (1996). Is the Third Wave Over. *Journal of Democracy*, 3, (7), pp. 20-37. [In English].
7. Sherhin, S. & Fesenko, M. (2015). Chynnyky konsolidatsii mizhnarodnykh subiektiv u formuvanni novoho svitovoho poriadku v umovakh demokratyzatsii: teoretyko-metodolohichnyi vymir [Factors for the consolidation of international actors in the formation of a new world order under democratization: a theoretical and methodological dimension]. *Ukraina Dyplomatychna. Naukovyi shchorichnyk*. 16. pp. 749-761. Kyiv : Heneralna dyrektsiia z obsluhovuvannia

- inozemnykh predstavnytstv Kyivskoi miskoi Rady [Directorate General for Foreign Office Services at the Kyiv City Council]. [In Ukrainian].
8. Krestovskaâ, N. & Tsvirkun, O. (2008). *Istoriia vchen pro derzhavu i pravo : uchebnoe posobyie* [History of the doctrines of the state and law: a textbook]. Kharkiv: TOV "Odissei". [In Ukrainian].
  9. Linz, J. & Stepan, A. (1996). *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. Baltimore: Johns Hopkins University Press. [In English].
  10. Botaševa, A. (2009). *Terrorizm kak faktor sovremennykh politicheskikh processov: determinaciya, proyavleniya, strategiya protivodejstviya* [Terrorism as a factor in contemporary political processes: determination, manifestations, counter-strategy] dissertaciya doktora politicheskikh nauk: 23.00.02. Stavropol. [In Russian].
  11. Malyševa, E. (2011). *Fenomen sovremennogo terrorizma: socialno-filosofskij analiz* [The phenomenon of modern terrorism: a socio-philosophical analysis] dissertaciya kandidata filosofskikh nauk: 09.00.11. Krasnoyarsk. [In Russian].
  12. Tilly, Ch. (1975). *Western State-Making and Theories of Political Transformation*. The Formation of National States in Western Europe. Princeton : Princeton University Press. [In English].
  13. Il'in, M. (2012). Priznanie gosudarstva v kontekste evolyucii mirovoj sistemy [Recognition of the state in the context of the evolution of the world system]. *Mezhdunarodnye processy*. 1 (28). [Online]. Available from: <http://intertrends.ru/old/twenty-eight/03.htm> [accessed 11 June 2017]. [In English].
  14. Razdina, E. (2011) Obuslovlennost processami globalizacii transformacii sovremennogo mirovogo poryadka [Conditionality by globalization processes of transformation of the modern world order]. *Gumanitarnij chasopis*, 2. pp. 80-87.

Фесенко Н.В. Конترفазы консолидации международного порядка.

В статье исследуются проблемы и перспективы консолидации международного порядка. Обоснованно тезис о том, что глобальный системный кризис является конترفазой или кризисом консолидации международного порядка, который необходимо преодолеть совместными усилиями участников международных отношений ради сохранения стабильности международной системы и предотвращения ее разрушения. Устойчивое развитие современной международной системы зависит от консолидации участников международного порядка и углубления конструктивного сотрудничества между его участниками.

Взаимосвязанность многочисленных кризисов приводит к интенсификации глобального системного кризиса. Его наличие является закономерным итогом глобального развития системы международных отношений. Среди основных элементов глобального системного кризиса выделяется, финансово-экономический, экологический, демографический, кризис глобального управления, кризис безопасности, кризис энергоносителей, глобальный климатический кризис. Неспособность участников международной системы регулировать глобальные кризисные явления свидетельствует о наличии кризиса глобального управления. Все эти кризисы как важнейшие элементы глобальной системного кризиса формируют ее структуру, отражают сущность и делают ее целостной.

Совокупность взаимообусловленных кризисов усложняет преодоление глобального системного кризиса и усиливает его. Поэтому кризис глобального управления является одновременно и причиной, и следствием глобального системного кризиса, в свою очередь свидетельствует о турбулентном состоянии международной системы, при котором невозможно четко определить ее дальнейшее развитие.

Доказано, что неспособность участников международной системы консолидироваться в соответствии с масштабами глобальных политических трансформаций является одной из причин возникновения и углубления глобального системного кризиса. Наличие комплекса

глобальных кризисных явлений и отсутствие эффективных институциональных механизмов их преодоления в синергетическом единстве усиливают действие друг друга, что углубляет глобальный системный кризис. Его преодоление зависит от степени консолидации международного порядка, имеющего целью совершенствование механизмов глобального управления международной системой. Основой консолидированного международного порядка может стать реформированная ООН с расширенными полномочиями или другая глобальная международная организация. Глобальный системный кризис требует поиска средств и факторов, способствующих стабилизации социально-экономических и политических отношений и переосмысления форм и механизмов эффективного глобального управления.

Ключевые слова: консолидация, фазы консолидации международного порядка, глобальный системный кризис, международный порядок, мировой порядок, трансформация, международная система.

Fesenko M. Counter-Phase of International Order Consolidation.

The article examines the problems and prospects of the consolidation of the international order. The thesis that the global systemic crisis is a counter phase or a crisis of consolidation of the international order, which must be overcome by the joint efforts of participants of international relations in order to maintain the stability of the international system and prevent its destruction, is justified. The sustainable development of the modern international system depends on the consolidation of participants in the international order and the deepening of constructive cooperation between its participants.

The interconnectedness of numerous crises leads to the intensification of the global system crisis. Its presence is a logical result of the global development of the system of international relations. Among the main elements of the global system crisis one can distinguish the financial crisis, economic crisis, environmental crisis, demographic crisis, global governance crisis, security crisis, energy crisis, global climate crisis. The inability of participants of the international system to regulate global crisis is evidence of a global governance crisis. All these crises, as the most important elements of the global system crisis, shape its structure, reflect its essence and make it holistic.

The combination of interdependent crises complicates the overcoming of the global system crisis and strengthens it. Therefore, the global governance crisis is both the cause and the consequence of the global system crisis, which in turn indicates the turbulent state of the international system, in which it is impossible to clearly determine its further development.

It is proved that the inability of the participants of the international system to consolidate themselves in accordance with the scale of global political transformations is one of the reasons for the emergence and deepening of the global systemic crisis. The presence of a complex of global crisis phenomena and the lack of effective institutional mechanisms to overcome them in synergetic unity reinforce the effect of each other, which deepens the global systemic crisis. Overcoming it depends on the degree of consolidation of the international order, which aims to improve the mechanisms of global governance of the international system. The basis of a consolidated international order could be a reformed UN with expanded powers or another global international organization. The global systemic crisis requires the search for tools and factors that will help to stabilize socio-economic and political relations and to rethink the forms and mechanisms of effective global governance.

Keywords: consolidation, phases of consolidation of the international order, global systemic crisis, international order, world order, transformation, international system.